पौरुषञ्चेति न काप्यनुपपत्तिः। तत्प्रपञ्चस्तु तत्र तत्र द्रष्टव्य इति।

अथ दत्तकविभागः। तत्र बृहस्पतिः "एक एवौरसः पुत्रः पित्र्यस्य वसुनः प्रभुः। शेषाणामानृशंस्यार्थं प्रदद्यात्तु प्रजीवनम्"। शेषाणां ये तत्रांशभागित्वेन निषिद्धास्तेषाम्। आनृशंस्यं दया। प्रजीवनं भरणम्। तथा यमः "पुत्रास्तु द्वादश प्रोक्ता मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः। तेषां षड्बन्धुदायादाः षड्दायादबान्धवाः। स्वयमुत्पादितस्त्वेको द्वितीयः क्षेत्रजः स्मृतः। तृतीयः पुत्रिकापुत्रो जातिधर्मविदो विदुः। पौनर्भवश्चतुर्थस्तु कानीनः पञ्चमः स्मृतः। गृहे च गूढ़ उत्पन्नः षडेते पिण्डदायिनः। अपविद्धः सहोढ़श्च दत्तः कृत्रिम एव च। क्रीतश्च पञ्चमः पुत्रो यश्चोपनयते स्वयम्। इत्येते सङ्करोत्पन्नाः षड्दायादबान्धवाः" नारदः। औरसः क्षेत्रजश्चैव पुत्रिकापुत्र एव च। कानीनश्च सहोढ़श्च गूढ़ोत्पन्नस्तथैव च। पौनर्भवोऽपविद्धश्च दत्तः क्रीतः कृतस्तथा। स्वयं चोपागतः पुत्रा द्वादशैते प्रकीर्त्तिताः। तेषां षड्बन्धुदायादाः षड्दायादबान्धवाः। पूर्वः पूर्वः स्मृतो ज्येष्ठो जघन्यो यो य उत्तरः। क्रमादेते प्रवर्त्तन्ते मृते पितरि तद्धने। ज्यायसो ज्यायसोऽभावे जघन्यो यो य आप्नुयात्"। पूर्वपूर्वाभावे उत्तरोत्तरेषां द्रविणार्हत्वमित्यर्थः। औरसक्षेत्रजपुत्रिकापुत्रपौनर्भवकानीनगूढ़ोत्पन्नसहोढजदत्तकक्रीतस्वयमुपागतापविद्धयत्र क्वचनोत्पादितानभिधाय विष्णु "तेषां पूर्वः पूर्वः श्रेयान् स एव दायहरः स चान्यान् बिभृयात्"। औरसपुत्रिकापुत्रक्षेत्रजगूढ़जकानीनपौनर्भवदत्तकक्रीतकृत्रिमस्वयंदत्तसहोढ़ापविद्धानभिधाय याज्ञवल्क्यः "पिण्डदोऽंशहरश्चैषां पूर्वाभावे परः परः।" मनुः "न भ्रातरो न पितरः पुत्रा रिक्थहराः पितुः" तथा "श्रेयसः श्रेयसोऽभावे यवीयानृक्थमर्हति। बहवश्चेत्तु सदृशाः सर्वे रिक्थस्य भागिनः"। सदृशा गुणेन औरसत्वक्षेत्रजत्वाद्युपाधिना वा। श्रेयस औरसादेः। यवीयान् न्यूनः क्षेत्रजादिरित्यर्थः। तथा "औरसक्षेत्रजौ पुत्रौ पितृरिक्थस्य भागिनौ। दशापरे च क्रमशः पितृरिक्थांशभागिनः"। दश दत्तकादयः। हारीतः "स्वयमुत्पादितः क्षेत्रजः पौनर्भवः कानीनः पुत्रिकापुत्रो गूढ़ोत्पन्नश्चेति बन्धुदायादाः, दत्तः क्रीतोऽपविद्धः सहोढ़जः स्वयमुपागतः सहसादृष्टश्चेत्यबन्धुदायादाः"। मनुः "पुत्रान् द्वादश यानाह नृणां स्वायम्भुवो मनुः। तेषां षट् बन्धुदायादाः षड्दायादबान्धवाः। औरसः क्षेत्रजश्चैव दत्तः कृत्रिम एव च। गूढ़ोत्पन्नोऽपविद्धश्च दायादबान्धवास्तु षट्। कानीनश्च सहोढ़श्च क्रीतः पौनर्भवस्तथा। स्वयंदत्तश्च शौद्रश्च षड्दायादबान्धवाः"। बौधायनः "औरसं पुत्रिकापुत्रं क्षेत्रजं दत्तकृत्रिमौ। गूढ़ञ्चैवापविद्धञ्च रिक्थभाजः प्रचक्षते। कानीनञ्च सहोढ़ञ्च क्रीतं पौनर्भवं तथा। स्वयंदत्तं निषादञ्च गोत्रभाजः प्रचक्षते"। एतच्च कानीनादीनां गोत्रमात्रभागित्वकथनमौरसीनां मध्ये कस्यापि सम्भवेऽंशहरत्वप्रतिषेधार्थम्। सहोढ़दत्तकक्रीतस्वयमुपागतापविद्धशौद्रानभिधाय औरसादीन् परामृश्य पुनर्वशिष्ठः "यस्य तु सर्वेषां वर्णानां न कश्चित् दायादः स्यादेते तस्य भागं हरेयुः"। औरसपुत्रिकापुत्रक्षेत्रजकानीनगूढ़ोत्पन्नापविद्धसहोढ़पौनर्भवदत्तकस्वयमुपागतकृतकक्रीतानभिधाय देवलः "एते द्वादश पुत्रास्तु सन्तत्यर्थमुदाहृताः। आत्मजाः परजाश्चैव लब्धा यादृच्छिकास्तथा। तेषां षड्बन्धुदायादाः पूर्वेऽन्ये पितुरेव षट्। विशेषश्चापि पुत्राणामानुपूर्व्या विशिष्यते। सर्वे ह्यनौरसस्यैते पुत्रा दायहराः स्मृताः। औरसे पुनरुत्पन्ने तेषु ज्यैष्ठ्यं न विद्यते। तेषां सवर्णा ये पुत्रास्ते तृतीयांशभागिनः। हीनास्तमुपजीवेयुर्ग्रासाच्छादनसम्भृताः" कात्यायनः, "उत्पन्ने त्वौरसे पुत्रे तृतीयांशहराः स्मृताः। सवर्णा असवर्णास्तु ग्रासाच्छादनभागिनः"। चतुर्थांशहराः स्मृता" इति द्वितीयचरणे क्वचित् पाठः। वशिष्ठः, "तस्मिंश्चेत् प्रतिगृहीते औरस उत्पद्यते स चतुर्थभागभागी यदि नाभ्युदयिकेषु प्रयुक्तं स्यात्"। स प्रतिगृहीतपुत्रः आभ्युदयिकेषु यज्ञादिषु यदि औरसेन प्रयुक्तं न स्यात् प्रभूतं धनमिति शेषः। अत्र नानाविधमुनिवचनानां परस्परविरोधपरिहारार्थमेवं व्याख्यायते बृहस्पतिवचने औरसमात्रस्य धनभागित्वकथनमन्येषां भरणमात्रकथनञ्च असवर्णक्षेत्रजदत्तकादिविषयं, देवलकात्यायनवचनैकवाक्यत्वात्। नारदादिवचनेषु च औरसाद्यभावे क्षेत्रजदत्तकादीनामृक्थग्रहणविधिरपि सर्वधनग्रहणविषयः। अतश्च दत्तकग्रहणानन्तरमौरसोत्पत्तौ तदौरसचतुर्थांशविधिर्वशिष्ठोक्तो दत्तकविषये ज्ञेयः। तथा देवलकात्यायनवचने तृतीयांशग्रहणविधिरन्युत्कृष्टगुणदत्तकविषयो वाच्यः। "सर्वपन्नो गुणैः सर्वैः पुत्रो